

СЕКЦІЯ 3 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 334.758

Бабенко К.Є.*кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри менеджменту
Української інженерно-педагогічної академії***Федорова Ю.В.***кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
Української інженерно-педагогічної академії***Babenko Kristina***Ph.D in Physics and Mathematics, Ass. Professor,
Head of Management Department
Ukrainian Engineering Pedagogical Academy***Fedorova Yuliya***Ph.D in Economics, Ass. Professor,
Ass.Professor of Management Department
Ukrainian Engineering Pedagogical Academy*

СТАНОВЛЕННЯ ІНТЕГРОВАНИХ СТРУКТУР В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

DEVELOPMENT OF INTEGRATED STRUCTURES IN THE ECONOMIC SYSTEM OF UKRAINE

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено проблемам формування українських інтегрованих структур. Акцент зроблено на посиленні інтеграційних процесів у світовому економічному просторі. Проаналізовано інтеграційні тенденції в провідних країнах світу. Підкреслено необхідність формування вітчизняних інтегрованих структур з вертикальною інтеграцією, здатних подовжити технологічний ланцюжок і випускати кінцеву продукцію з більшим інноваційним складником. Розвиток таких структур сприятиме національним інтересам в підвищенні ефективності використання сировинного потенціалу України. Для України проблема втрати контролю над національною сировиною стає все більш актуальною. Відомо, що розвиток експортосировинної спрямованості є гіршим варіантом інтеграції у світове співтовариство. Присутність транснаціональних компаній у національній гірничо-збагачувальній галузі не може сприяти підвищенню конкурентоспроможності країни у цілому і не призведе до підвищення якості життя населення в усій країні. Присутність ТНК, які вимивають сировину, створить тільки локальний ефект і призведе до втрати можливості отримання системного ефекту. Уряд України має посилити контрольні та конкурентні позиції стратегічних об'єктів – національних інтегрованих структур на основі сировинних галузей. Збільшення експорту сировини призводить до виснаження країни і втрати можливостей для інновацій. У процесі інтеграції України у світову економіку важливо відстоювати національні інтереси, необхідно підвищити ефект від використання ресурсного потенціалу країни. Саме промислові структури з вертикальною інтеграцією можуть сприяти розширенню технологічного ланцюжка, збільшенню виробництва кінцевої продукції з більшим інноваційним складником.

Ключові слова: інтегровані структури, технологічний ланцюг, вертикальна інтеграція, інноваційний розвиток, глобалізація.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена проблемам формирования украинских интегрированных структур. Акцент сделан на усилении интеграционных процессов в мировом экономическом пространстве. Проанализированы интеграционные тенденции в ведущих странах мира. Подчеркнута необходимость формирования отечественных интегрированных структур с вертикальной интеграцией, способных удлинить технологическую цепочку и выпускать конечную продукцию с большей инновационной составляющей. Развитие таких структур будет способствовать национальным интересам в повышении эффективности использования сырьевого потенциала Украины. Для Украины проблема потери контроля над национальным сырьем становится все более актуальной. Известно, что развитие экспортосырьевой направленности является худшим вариантом интеграции в мировое сообщество. Присутствие транснациональных компаний в национальной горно-обогатительной отрасли не может способствовать повышению конкурентоспособности страны в целом и не приведет к повышению качества жизни населения во всей стране. Присутствие ТНК, вымывающих сырье, создаст только локальный эффект и приведет к потере возможности получения системного эффекта. Правительство Украины должно усилить контрольные и конкурентные позиции стратегических объектов – национальных интегрированных структур на основе сырьевых отраслей. Увеличение экспорта сырья приводит к истощению страны и потере возможностей для инноваций. В процессе интеграции Украины в мировую экономику важно отстаивать национальные интересы, важно повысить эффект от использования ресурсного потенциала страны. Именно промышленные структуры с вертикальной интеграцией могут способствовать расширению технологической цепочки, увеличению производства конечной продукции с большей инновационной составляющей.

Ключевые слова: интегрированные структуры, технологическая цепочка, вертикальная интеграция, инновационное развитие, глобализация.

ANNOTATION

The article is devoted to the problems of formation of Ukrainian integrated structures. It is stressed that for Ukraine the problem of loss of control over national raw materials is becoming more and more relevant. The emphasis is on strengthening integration processes in the world economic space. The integration tendencies in the leading countries of the world are analyzed. Emphasizes the need for the formation of domestic integrated structures with vertical integration, capable of extending the technological chain and producing final products with a greater innovative component. The development of such structures will promote national interests in improving the efficiency of the use of raw material potential of Ukraine. For Ukraine, the problem of losing control over national raw materials is becoming increasingly relevant. It is known that the development of export-oriented orientation is the worst option for integration into the world community. The presence of transnational companies in the national mining and concentrating industry can not contribute to increasing the competitiveness of the country as a whole and will not increase the quality of life of the population throughout the country. The presence of TNCs, which wash the raw materials, will create only a local effect and will lose the possibility of obtaining a systemic effect. The Government of Ukraine should strengthen control and competitive positions of strategic objects - national integrated structures based on raw materials industries. An increase in the export of raw materials leads to the country's exhaustion and the loss of opportunities for innovation. In the process of Ukraine's integration into the world economy it is important to defend national interests; it is necessary to increase the effect of using the country's resource potential. It is industrial structures with vertical integration that can promote the expansion of the technological chain, increase the production of final products with a greater innovative component.

Key words: integrated structures, technological chain, vertical integration, innovative development, globalization.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На початку ХХІ ст. світове господарство набуває нової якості, найважливішою формою і новим етапом інтернаціоналізації господарського життя якої стає глобалізація. В умовах глобалізації окрема держава стає лише однією з ланок багаторусного глобального механізму управління. В окремих країнах відбувається розщеплення економічних комплексів і приєднання їхніх частин до світових об'єктів господарювання, як правило, транснаціональних компаній (ТНК). Держава поступово втрачає можливість ефективно використовувати традиційні важелі макроекономічного регулювання (імпортні бар'єри, експортні субсидії, курс національної валюти, тощо) і змушена здійснювати економічну політику з урахуванням інтересів світових лідерів. Але природна економічна інтеграція не передбачає всесвітньої уніфікованої глобалізації, інтеграція повинна спиратися на конкурентоспроможні національні комплекси, що виробляють кінцеву продукцію з високою доданою вартістю. У цьому разі кожна країна, залучена до процесу глобалізації, отримує максимальний економічний, соціальний і екологічний ефекти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Визначенню ролі

інтегрованих структур в економічній системі країни присвятили праці такі науковці: О.Г. Білорус, В.І. Власов, Н.В. Касьянова, О.Б. Саліхова, В.Р. Сиденко, Л.В. Шинкарук. Правовим проблемам становлення вітчизняних інтегрованих структур приділили увагу Б.В. Деревянко, М.К. Колісник, О.М Чубка та ін.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Актуальним залишається питання забезпечення конкурентоспроможності України на світовому ринку, що можливо шляхом зрощення та підтримки вітчизняних інтегрованих структур. Саме такі господарські суб'єкти можуть захищати національні інтереси. Це зумовлює необхідність вивчення досвіду розвинутих країн та специфіки провідного виробництва країни для визначення ефективних форм вітчизняних інтегрованих структур.

Метою статті є визначення найбільш ефективних форм інтегрованих структур в українському економічному просторі на підставі узагальнення світового досвіду та врахування особливостей технологічного розвитку та ресурсного надбання України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Найбільшого розповсюдження інтегровані структури одержали в індустріально розвинених країнах: США, Японії, Північній Кореї та ін. Саме вони стали відправними точками економічного зростання у цих країнах.

Коріння південнокорейського «економічного дива» лежать у створенні вертикально інтегрованих чеболів, які розвивалися в процесі використання новітніх технологій, запозичених на Заході. Суттєвою при цьому, звичайно, була й підтримка держави. У післявоєнній Франції була успішно здійснена політика підтримки вертикально інтегрованих комплексів, які об'єднували всі стадії виробництва продукції. Економіка Японії після Другої світової війни передбачала повний виробничий цикл на підприємствах. Зараз в Японії визначають шість великих фінансово-промислових груп (ФПГ), які складаються з декількох вертикально інтегрованих виробничих комплексів (кейрецу). У деяких кейрецу знайдено ефективні управлінські рішення, які зараз використовуються в інших країнах. Наприклад, система «канбан» кейрецу «Тойота» знайшла своє застосування в деяких корпораціях США [1, с. 125].

Корейські ФПГ зосереджують увагу на виготовленні наукомісткої продукції. Державна політика надала пріоритет використанню непрямих важелів регулювання економіки, тому зростають обсяги науково-дослідних і проектно-конструкторських робіт. У складі ФПГ формуються науково-дослідні і проектно-технологічні інститути, тому їх називають фінансово-науково-промисловими групами (ФНПГ). Нині на світовому ринку корейські ФНПГ суттєво потіснили американські, японські та західноєвропейські транснаціональні компанії.

У Японії, наприклад, стимулюється інвестування науково-технічних розробок. На початковому етапі становлення японських ПФГ їх економічною стратегією було придбання іноземних винаходів. Однак після зміцнення позицій американських та європейських технічних виробів японські ПФГ перейшли до створення власних передових технологій. Зазначений факт відіграв значну роль у тому, що сьогодні Японія за загальним рівнем економічного розвитку випередила Великобританію, Францію, Німеччину. Вона посідає перше місце у світі за обсягами експорту товарів і капіталу.

Основу промисловості США становлять приблизно 100 міжгалузевих корпорацій, які й є високоінтегрованими ФПГ. На їхню частку припадає від 55% до 60% ВВП США, 45% робочої сили і до 60% інвестицій. Одним із найбільших джерел комерційних кредитів є промислова група «Дженерал моторз експтанс корпорейшн». «Форд моторз» володіє оцадними і кредитними компаніями в Каліфорнії, Колорадо та Нью-Йорку. У США особливо сильно розвинуті фінансово-промислові конгломерати Нью-Йорка. Вони зосереджують 90% усіх операцій інвестиційних банків, брокерських фірм та фондових бірж, 50% трастових відділів комерційних банків, 40% активів страхових компаній та значну частку торгівлі федеральними облигаціями. Тут, як і в Кореї, домінують переважно сімейні клани (Рокфеллери, Моргани, Мелони та ін.). У Каліфорнії та Техасі існують ФПГ територіального типу, які засновані на об'єднанні інтересів місцевого промислового та банківського капіталів. Для ФПГ США, як і для Кореї, характерна висока концентрація капіталу [2, с. 190].

Таким країнам, як Японія (через фінансово-промислові групи) та Корея (через фінансово-науково-промислові групи), вдалося суттєво потіснили американські та західноєвропейські транснаціональні компанії. Так, наприклад, в Японії такі провідні ПФГ, як «Міцубі», «Міцубісі», «Фуе» і «Суміто», становлять менш як 10% від усіх компаній країни, однак у провідних галузях економіки вони забезпечують понад 50% загального обсягу продажу [2, с. 189].

Причини активізації інтегрованих структур (ІС) такі:

- ІС мають більше ресурсів і можливості генерувати високотехнологічні інноваційні проекти;
- реалізація масштабних інноваційних проєктів у рамках ІС орієнтована на масове (серійне) виробництво, що скорочує термін окупності;
- ІС мають розвинену структуру (особливо вертикально інтегровані) та диверсифіковану діяльність у різних сферах економіки, що дає їм змогу комплексно розвивати нові ланки інноваційного процесу та отримувати додаткові ефекти (трансакційні, конвергенційні, синергетичні);
- ІС формують нове інституційне середовище, де функціонують інші суб'єкти економіки.

Найбільш успішні інтегровані структури в розвинутих країнах характеризуються вертикальною інтеграцією (об'єднання за технологічним ланцюжком спільного виробництва кінцевої продукції). Світова практика свідчить, що вертикальна інтеграція вигідна там, де існують високотехнологічні виробництва, характерна висока спеціалізація виробничих процесів, притаманне використання специфічних напівфабрикатів і комплектуючих, існує економія на масштабах виробництва. Для країн із розвинутою ринковою економікою більш характерна вертикальна інтеграція на стадії збуту готової продукції, при цьому сировина закуповується зовні [1, с. 125]. В Україні, як правило, технологічний ланцюжок переривається на стадії виготовлення товарів із низькою доданою вартістю, що лишає країну можливості інноваційного піднесення, бюджетних надходжень та перспектив економічного зростання у цілому.

В умовах, коли жодна країна не може дозволити собі залишатися осторонь міжнародної торгівлі, Україна має інтегруватися у світовий простір цілими промисловими комплексами, а не окремими сировинними підприємствами. Для країн, що розвиваються, залучення до процесів глобалізації пов'язане з певними ризиками і вимагає зважених рішень.

Україна повинна інтегруватися у світовий простір, але міжнародний обмін повинен бути взаємовигідним. Для цього необхідно виводити на ринки конкурентоспроможні інтегровані об'єднання. Йдеться про необхідність активної державної підтримки становлення інтегрованих структур із повним циклом виробництва інноваційної конкурентоспроможної продукції, значного доопрацювання законодавчої та нормативної бази для функціонування ІС.

Для України як ніколи актуальна проблема втрати контролю над національними сировинними ресурсами. Відомо, що розвиток експортосировинної орієнтації – найгірший варіант інтеграції у світове співтовариство. Розвиток транснаціональних компаній у національній гірничо-збагачувальній галузі не може сприяти підвищенню конкурентоспроможності країни у цілому, не призведе до підвищення якості життя населення. Присутність ТНК, що вимивають сировинні ресурси, створить лише місцевий ефект благополуччя, призведе до втрати можливостей комплексного розвитку. Уряд України має посилювати контроль і конкурентні позиції стратегічних об'єктів – національних інтегрованих структур, які базуються на сировинних секторах.

Вірною державною стратегією було рішення запровадити промислово-фінансові групи (ПФГ), до складу яких входили б вертикально інтегровані промислові підприємства. ПФГ мали подовжувати технологічний ланцюжок – від видобутку сировини до виробництва кінцевої продукції у рамках однієї структури. Такий підхід мав сприяти виробництву більш

інноваційної продукції. Однак недосконале законодавство, слабка позиція банківського сектору призвели до припинення діяльності ПФГ у 2010 р. Натомість намітилася присутність ТНК в українському сировинному секторі. Вважаємо, що така тенденція неминуче призведе до вимивання ресурсів, «збіднюючого зростання», загрозу якого описав теоретик міжнародної торгівлі Дж. Бхагваті.

Ураховуючи наявність природних ресурсів у нашій країні (залізної руди, вугілля, родючої землі та ін.), вважаємо за необхідне формування інтегрованих структур із повним циклом виробництва. Особливо це актуально для української металургії, яка забезпечує близько 40% валютних надходжень в Україну, переважно за рахунок продукції нижчих технологічних укладів. Так, кожний автомобіль Audi, BMW, Porsche, Honda, Toyota, Volkswagen, Mercedes, Skoda зроблено зі сталі, що містить залізну руду Полтавського ГЗК (Ferrexpo) [3]. Відомо, що готовий продукт може коштувати у 10 а то й 100 разів більше, ніж сировина, необхідна для його виготовлення, тому що між сировиною та готовою продукцією знаходиться мультиплікативний виробничий процес, що потребує знань, технологій.

Усі розвинуті країни намагаються уникнути видів діяльності зі спадаючою віддачею та ринків із досконалою конкуренцією (видів діяльності, де хоч один із ресурсів має природне потенціалу для інновацій). Якщо виробники нової продукції встановлюють ціну за методом «зняття вершків», то підприємства добувної галузі вимушені конкурувати на світовому ринку за рахунок зменшення ціни. Ми цілком згодні з думкою Е. Райнерта: «Країни, що поставляють сировину іншим країнам, рано чи пізно опиняться у ситуації, коли віддача від їхньої діяльності стане зменшеною. Закон спадаючої віддачі наголошує, що у видах діяльності, що залежать від природних факторів, наприклад у сільському господарстві, риболовстві або добутку корисних копалин, рано чи пізно збільшення вкладень капіталу і/або праці призведе до тенденції збіднення через зменшення кількості продукції на одиницю вкладеної праці або капіталу» [4, с. 231].

Побудова технологічного циклу в рамках однієї інтегрованої структури (наприклад, від добутку залізної руди до виготовлення автомобілю) дасть змогу перенести вектор розвитку економіки з виробництва продукції з меншою доданою вартістю до виробництва продукції

з більшою доданою вартістю. Вироблення продукції вищих технологічних укладів призведе до економічного (збільшення прибутку учасників групи), бюджетного (збільшення бюджетних надходжень), соціального (створення нових робочих місць), екологічного (зменшення частки шкідливого виробництва) ефектів.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, вважаємо, що збільшення обсягів експорту сировини призводить до збіднення країни та втрати можливості інноваційного піднесення. Вважаємо, що в процесі інтеграції України до світової економіки важливо відстоювати національні інтереси, які полягають у збільшенні ефекту від використання ресурсного потенціалу держави. Саме промислові структури з вертикальною інтеграцією можуть сприяти подовженню технологічного ланцюга, збільшенню виробництва кінцевої продукції з більшим інноваційним складником. Лише за умови формування потужних інтеграційних структур Україна може гідно інтегруватися у світовий простір.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Касьянова Н.В. Формування вертикально-інтегрованих високотехнологічних компаній. Вісник ДДМА. 2017. № 1 (40). С. 124–128. URL : [http://www.dgma.donetsk.ua/science_public/ddma/Herald_1\(40\)_2017/article/24.pdf](http://www.dgma.donetsk.ua/science_public/ddma/Herald_1(40)_2017/article/24.pdf) (дата звернення: 15.03.2019).
2. Чубка О.М. Особливості створення і функціонування ПФГ у різних країнах світу. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2012. № 484. С. 188–192.
3. Підсумки за 11 років та показники KPI. FERREXPO : веб-сайт. URL : <http://www.ferrexpo.com/investor-relations/11-year-summary-and-kpi-performance> (дата звернення: 18.03.2019).
4. Erik S. Reinert How Rich Countries Got Rich And Why Poor Countries Stay Poor. Anthem Press, 2008. 365 p.

REFERENCES:

1. Kasyanova N.V. Formuvannya vertikalno-Integrovanih vysokotekhnologichnih kompaniy. Visnik DDMA. 2017. # 1 (40). S. 124–128. URL : [http://www.dgma.donetsk.ua/science_public/ddma/Herald_1\(40\)_2017/article/24.pdf](http://www.dgma.donetsk.ua/science_public/ddma/Herald_1(40)_2017/article/24.pdf) [in Ukrainian] (data zvernennya 15.03.2019).
2. Chubka O.M. Osoblivostl stvorenniya I funktsionuvannya PFG u rlyznih krajinah svltu. Visnik Natsionalnogo unlvrsitetu "Lvlv. polltehnika". 2012. # 484. S. 188–192. [in Ukrainian]
3. Pldsumki za 11 rokly ta pokazniki KPI. FERREXPO: veb-sayt. URL : <http://www.ferrexpo.com/investor-relations/11-year-summary-and-kpi-performance> (data zvernennya 18.03.2019).
4. Erik S. Reinert How Rich Countries Got Rich And Why Poor Countries Stay Poor. Anthem Press. 2008. 365 p.